

แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิศ กุมาร

5.1 ความหมายและลักษณะของนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของ สาทิศ กุมาร

ชีวิตของมนุษย์ในยุคปัจจุบันถูกหล่อหลอมด้วยแนวคิดวัตถุนิยมและบริโภคนิยมซึ่งเป็นผลพวงจากการพัฒนาความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้วิถีชีวิตแบบเมืองที่ต้องการความก้าวหน้าในอาชีพการงาน ความมั่งมีเงินทอง และอำนาจวาสนากลายเป็นวิถีชีวิตที่คุ้นชิน ชีวิตหนึ่งๆ พึ่งพิงวัตถุอื่นๆ มากมายตลอดเวลา มนุษย์ที่อยู่ในสังคมเมืองถูกแบ่งแยกระหว่างการผลิตและการบริโภคออกจากกัน พวกเขาไม่ต้องทำนา เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ขุดดิน สร้างบ้าน หรือหาฟืน พวกเขาจึงไม่เข้าใจถึงเงื่อนไขในการได้มาซึ่งผลผลิตที่พวกเขาอยู่ในฐานะผู้ซื้อ ผู้ใช้ และผู้บริโภค ในขณะที่เดียวกันพวกเขาก็ให้ขยะและมลพิษกลับสู่ธรรมชาติอีกครั้ง แม้ว่าวิถีชีวิตเช่นนี้ทำให้มนุษย์เกิดความแปลกแยกกับธรรมชาติ และเกิดความหายนะแก่ระบบนิเวศมากเพียงใดแต่มนุษย์ส่วนใหญ่ก็ยังให้ความสำคัญและก้าวเข้าสู่การดำเนินชีวิตเช่นนี้อย่างต่อเนื่อง

มนุษย์แยกตัวเองออกจากธรรมชาติและสถาปนาตนเองเป็นผู้ปกครองธรรมชาติทั้งหมด การแยกตัวเองออกมาทำให้มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจได้อย่างถูกต้องว่า มนุษย์คืออะไร? และธรรมชาติคืออะไร? มีเรื่องเล่าของ เจเรมี ฮาเวิร์ด นักวิทยาศาสตร์และนักนิเวศวิทยาแนวลี้กผู้หนึ่ง เขาต้องประหลาดใจในคำถามของลูกชายเขาขณะนั่งรถไปเที่ยวนอกเมืองว่า “พ่อครับ ภูเขาภูคนั้น บริษัทอะไรเป็นผู้สร้างครับ?” จากเรื่องเล่านี้อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านกระบวนการทัศนมาอย่างต่อเนื่องในการแบ่งแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ จนสร้างความไม่เข้าใจในความหมายและความไม่รู้ที่ทางของมนุษย์ให้แก่ลูกหลานในยุคสมัยนี้อย่างน่าตกใจ ความไม่เข้าใจนี้เป็นวิกฤตการณ์อย่างหนึ่งและควรเป็นวิกฤตการณ์แรกที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ความเข้าใจและการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ ของมนุษย์ในยุคปัจจุบันอยู่บนพื้นฐานของการใช้ความรุนแรง (Violence) ความคิดแยกส่วน (Compartmentalized) และการมองสิ่งต่างๆ ในฐานะเครื่องมือ (Tool Value) เพื่อนำไปสู่คุณค่าบางอย่าง ความเข้าใจเหล่านี้ต้องถูกลบทิ้งไปเพื่อสร้างความเข้าใจใหม่ที่อยู่บนฐานแห่งความไม่รุนแรง (Non-violence) ความคิดแบบเป็นองค์รวม

(Holistic View) และมองสิ่งต่างๆ ในฐานะสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic Value)

แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณเป็นการสร้างความหมายใหม่ให้แก่แนวทางการทำความเข้าใจนิเวศวิทยาของคนปัจจุบัน โดยมีพื้นฐานความหมายอยู่ที่การพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ สร้างความหมายที่ลดความสำคัญของมนุษย์ในการกำหนดความหมายแก่สรรพสิ่ง ความเข้าใจเช่นนี้ปรากฏอยู่ในปรัชญาตะวันออกอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในปรัชญาเซนมี 3 หลักการสำคัญที่เอื้อต่อความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการให้ความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในรูปแบบที่เหมาะสม ได้แก่ หลักอหิงสา (Ahimsa) หลักอเนกกันตวาท (Anekantavada) และหลักอปริกหะ (Aparigraha)

5.1.1 หลักการอหิงสา (Ahimsa)

มนุษย์สามารถหลุดพ้นและเป็นอิสระได้อย่างสมบูรณ์โดยการเข้าใจว่าจักรวาลประกอบด้วยสัณฐานน้อยใหญ่ พีชพันธุ์นานา และอาณาจักรของมนุษย์ ทุกสิ่งล้วนมีชีวิตซึ่งเป็นพลังแห่งชีวิต เมื่อสรรพสิ่งมีชีวิต การทำร้ายหรือเบียดเบียนชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำ รากฐานทางอภิปรัชญาเช่นนี้เป็นกุญแจสำคัญในการหาทางออกให้แก่ปัญหาทั้งหลายในปัจจุบันได้

ประเทศมากมายทั่วโลกต่างเรียกร้องหาสันติภาพ ต้องการความสงบสุขในสังคมของตน และสังคมโลกแต่ในเวลาเดียวกันกลับมีอาวุธทางทหารเตรียมไว้อย่างพร้อมพร้อม เช่นนี้แล้วสันติภาพจะเกิดขึ้นได้อย่างไรในเมื่อทุกคนยังมีความคิดจะใช้ความรุนแรงอยู่ตลอดเวลา การเดินเท้าเพื่อต่อต้านการใช้อาวุธนิวเคลียร์ของสาทิศ กุมาร เป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้หลักอหิงสาเพื่อเรียกร้องสันติภาพที่น่ายกย่อง เพราะเขามีเพียงหลักการสองข้อสำหรับการเดินทางไกลที่เต็มไปด้วยอันตรายนี้ ได้แก่ หนึ่งคือการไม่พกเงินติดตัวและสองคือการรับประทานมังสวิรัต หลักการสองข้อนี้เป็นอาวุธที่วิโนบา ภาวได้มอบให้สาทิศ กุมารและเพื่อนของเขาไว้ติดตัวตลอดการเดินทาง อาวุธทั้งสองชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจหลักการอหิงสาของผู้คนมากมายตลอดเส้นทางเดินทาง ทั้งผู้ที่มอบห่อชาและผู้ที่เอื้อเพื่ออาหารและที่พักต่างเข้าใจถึงการไม่ใช้ความรุนแรงหรืออหิงสา ผู้คนมากมายเหล่านั้นต้องการเพียงการมีชีวิต มีอาหาร มีที่อยู่อาศัย และมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่ายเท่านั้น พวกเขาไม่ต้องการความเจริญทางวัตถุและไม่ต้องการอำนาจใดๆ ที่นอกเหนือไปจากการดำเนินชีวิตไปตามครรลองของธรรมชาติ แต่ผู้ที่มีอิทธิพลทั้งหลาย ทั้งคนรวยและคนมีอำนาจไม่มีใครเข้าใจหลักการอหิงสา พวกเขาคิดว่าการใช้ความรุนแรงเป็นทางออกที่ดีที่สุดที่จะสามารถนำสันติภาพมาสู่พวกเขาได้ แต่กลับเป็นเช่นนั้นไม่ อาวุธสงครามที่ร้ายแรงเกิดขึ้นจากความกลัว พวกเขาไม่ได้เห็นว่ามนุษย์ผู้อื่นเป็นสิ่งมีชีวิต แต่เห็นเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งเท่านั้น ความคิดแบบ

ประโยชน์นิยมและความคิดแบบการล่าอาณานิคมเกิดขึ้นในจิตวิญญาณของพวกเขา ผลพวงของความคิดเหล่านี้นำมาซึ่งความเจ็บปวดและความทุกข์ทรมานของผู้ที่เรียกว่า “ผู้แพ้”

ดังนั้นการเริ่มต้นของการแก้ปัญหาทั้งหมดคือ การทำความเข้าใจหลักอหิงสา และตระหนักรู้ตลอดเวลาว่าทุกชีวิตมีคุณค่า และความสำคัญเช่นเดียวกับชีวิตของเรา เรารักชีวิตเช่นไรผู้อื่นก็รักชีวิตของเขาเช่นนั้น เราเจ็บปวดเมื่อถูกทำร้ายไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางใจ ผู้อื่นก็เช่นกัน ไม่ว่าชีวิตนั้นจะเป็นมนุษย์ สัตว์หรือธรรมชาติ ก็ล้วนแต่มีวิญญาณเหมือนกัน แต่ต่างกันก็เพียงลักษณะและหน้าที่เท่านั้น หลักการดำเนินชีวิตที่ปรัชญาเซนสอนให้ยึดมั่นกันมากที่สุดคือ อหิงสา (Ahimsa) ศาสนาเซนถือว่าอหิงสาเป็นเรื่องของความรัก ความเมตตาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ไม่เบียดเบียนด้วยกาย วาจา และใจ เพียงแต่คิดแต่ยังไม่ลงมือทำด้วยกายและวาจาก็ถือว่าเป็นบาปเท่ากับลงมือทำ หลักอหิงสาเป็นหลักการที่นำไปใช้ได้กับทุกขณะของการดำเนินชีวิต เป็นหลักการพื้นฐานของคณิศรซึ่งจะนำไปสู่สังคมที่ดี และระบบนิเวศที่ดีในที่สุด

5.1.2 หลักอเนกกันตวาท (Anekantavada)

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งที่ถูกต้องและควรจะเป็นมากที่สุด คือจิตวิญญาณของมนุษย์ควรผูกเชื่อมโยงกับโลกธรรมชาติด้วยหลักการแห่งอหิงสา และหลักการอหิงสาก็มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับทฤษฎีอเนกกันตวาท (Anekantavada) ซึ่งเป็นทฤษฎีทางญาณวิทยาของเซนที่มีความสำคัญอย่างมากเกี่ยวกับการมีมุมมองกับสิ่งต่างๆ ในรูปแบบแห่งความสัมพันธ์ (Relation)

จิตวิญญาณ (Spirit) ไม่ใช่สิ่งที่ตรงกันข้ามกับวัตถุ (Matter) แต่จิตวิญญาณและวัตถุเปรียบเสมือนสองด้านของเหรียญเดียวกัน วัตถุแสดงให้เห็นถึงปริมาณในขณะที่จิตวิญญาณแสดงให้เห็นถึงคุณภาพ วัตถุให้รูปร่างแก่จิตวิญญาณและจิตวิญญาณก็ให้ความหมายและคุณค่าแก่วัตถุ มนุษย์มีทั้งจิตวิญญาณและวัตถุ ดังนั้นการพัฒนาของมนุษย์จึงจำเป็นต้องพัฒนาทั้งสองด้านไปพร้อมๆ กัน ปัจจุบันมนุษย์พัฒนาเพียงมิติทางด้านวัตถุแต่ขาดการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณ เนื่องจากการเติบโตของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการกำหนดความถูกต้องหรือความผิดให้กับสิ่งต่างๆ โดยไม่รู้ตัว และครอบงำด้วยความคิดที่ว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่ดำเนินชีวิตด้วยสัญชาตญาณเป็นสัตว์ที่โหดร้ายและเห็นแก่ตัว มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งมีพื้นฐานการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับสัตว์ทั่วไปเพียงแต่ความสามารถในการคิดเหตุผลของมนุษย์นั้นทำให้มนุษย์เหนือกว่าสัตว์ชนิดอื่นๆ ดังนั้นความคิดเช่นนี้สามารถสรุปได้ว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความโหดร้ายและเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐาน ความเข้าใจชีวิตเช่นนี้เองที่ทำให้สังคมมนุษย์เกิดความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น ด้วยความกลัวว่าผู้อื่นจะแย่งสิ่งที่ตนมี กลัวถูกทำร้าย กลัวไม่มีอำนาจ และกลัวเสียเปรียบเป็นต้น ความ

กลัวเหล่านี้ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยความหวาดระแวง สังคมจึงเกิดความตึงเครียด เมื่อทุกอย่างอยู่ภายใต้แรงกดดันมากเข้าก็ไม่สามารถควบคุมได้ด้วยสันติวิธี ความบานปลายของปัญหาทำให้จำเป็นต้องใช้วิธีการแห่งความรุนแรงเข้ามาจัดการ ซึ่งวิธีแห่งความรุนแรงนี้เองไม่ได้ทำให้ปัญหาต่างๆ หดไป แต่กลับเพิ่มความโกลาหลและความไม่มีระเบียบในสังคมมนุษย์มากขึ้น มนุษย์พยายามแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยไม่ได้ตระหนักถึงรากแห่งปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นว่าเกิดมาจากอะไร ทำให้การแก้ปัญหากลายเป็นการสร้างปัญหา และในท้ายที่สุดสงครามกำลังก่อตัวในจิตใจของมนุษย์ในยุคปัจจุบัน

สาเหตุหลักของปัญหาเกิดขึ้นในจิตวิญญาณของมนุษย์ จิตที่พยายามตัดสิ่งต่างๆ โดยความถูกต้องขึ้นอยู่กับ “ฉัน” (I) ซึ่ง “ฉัน” แต่ละคนมีความแตกต่างทั้งประสบการณ์ และความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ทำให้ความรู้ของแต่ละคนแตกต่างกันไป เช่นเดียวกับความรู้ของคนตาบอดคลำช้าง มนุษย์เรามีความรู้เพียงบางส่วนเท่านั้น แต่ความรู้แต่ละส่วนที่แต่ละคนรู้ต่างมีความสำคัญและเป็นจริงในกาลและเทศะ (Space and time) ที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมานั้นควรนำทฤษฎีเนกกันตวาทมาใช้ กล่าวคือ เริ่มต้นจากการปฏิเสธว่าความจริงแท้มีเพียงหนึ่ง เพราะทฤษฎีเนกกันตวาทมองว่าความเป็นจริงมีมากมายหลายลักษณะ สิ่งต่างๆ ปรากฏความจริงออกมาในรูปแบบของตนเองและด้วยเหตุผลของตนเอง ทุกสิ่งมีลักษณะที่ไม่สามารถนับได้ ความรู้ที่สมเหตุสมผลถูกนิยามขึ้นในลักษณะที่หลากหลายตามมิติของวัตถุนั้นๆ ที่ถูกรับรู้ ดังนั้นภายใต้พื้นฐานของทฤษฎีเนกกันตวาท การกล่าวหาว่าความรู้ของผู้อื่นผิดและยกย่องความรู้ของตนว่าถูกต้องเพียงผู้เดียวนั้นจึงเป็นการกระทำที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง มนุษย์ผู้หนึ่งต้องตระหนักอยู่เสมอว่าเมื่อเรามีความรู้เกี่ยวกับความจริงอย่างหนึ่งผู้อื่นก็มีความรู้เกี่ยวกับความจริงอย่างอื่นด้วยเช่นกัน จากนั้นท่าทีแห่งการรับฟังและการประนีประนอมจะเกิดขึ้นตามมา การตระหนักรู้เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีพื้นฐานความคิดและความเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามหลักการแห่งอหิงสา

ในด้านนิเวศวิทยา หากจะกล่าวถึงธรรมชาติตามทฤษฎีเนกกันตวาท อาจกล่าวได้ว่าสิ่งมีชีวิตหนึ่งหนึ่งสามารถเบิกบานได้เท่าๆ กันในทุกฤดูกาล ทั้งน้ำฝนในฤดูฝน ความหนาวเย็นในฤดูหนาวและความอบอุ่นในฤดูร้อน ทุกๆ ฤดูกาลล้วนมีความสำคัญของตนเองความแตกต่างของแต่ละฤดูกาลทำให้เกิดความสมดุลและการมีชีวิตอยู่ของทุกชีวิตที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศนี้ มนุษย์ปัจจุบันได้รับสิ่งต่างๆ จนเคยชิน ทั้งจากบรรพบุรุษ พ่อแม่ คุณครู เป็นต้น จนขาดการฝึกพัฒนาจิตวิญญาณ โดยการเป็นผู้ให้ อย่างน้อยที่สุดก็คือการให้ความรู้สึกรับรู้ขอบคุณแก่ทุกสิ่งที่ทำให้ประโยชน์แก่เราโดยเฉพาะแก่โลกใบนี้ ตัวอย่างเช่น เมื่ออาหารมาเสิร์ฟที่โต๊ะตอนเช้า อาหารจานนี้จะทำให้ร่างกายของเราดำรงอยู่ได้ต่อไป เราต้องขอบคุณผู้ที่มาเสิร์ฟอาหารแก่เรา ขอบขอบคุณแม่ครัว ช่างนา ขอบขอบคุณผืนดิน น้ำฝนและแสงแดดที่ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตแก่ข้าวและผักในจาน ขอบขอบคุณความอบอุ่น

ในเวลากลางวันที่ทำให้ผู้คนได้ทำงานและขอบคุณกลางคืนที่ทำให้ผู้คนรวมถึงธรรมชาติได้พักผ่อน เราให้ความรู้สึกขอบคุณแก่โลกในขณะที่โลกให้อาหาร ที่อยู่ และชีวิตแก่เรา

5.1.3 หลักอปริภะ (Aparigraha)

หลักที่มนุษย์สามารถนำไปปฏิบัติได้และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อความสมดุลของระบบนิเวศ คือหลักอปริภะ ซึ่งหมายถึงการยึดมั่นถือมั่นด้วยความคิด คำพูด และการกระทำ สิ้นข้อนี้กล่าวถึงการสละทุกอย่าง ไม่ละโมภะ โลกมาก ไม่อยากได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด ไม่อยากได้ในสิ่งที่ไม่สมควร และไม่สะสมทรัพย์สิ่งของเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต หลักอปริภะเป็นหลักที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ทุกสังคมและทุกวัฒนธรรม เพราะหลักการนี้สอนให้มนุษย์รู้จักการแบ่งปัน การช่วยเหลือและความพอเพียง รู้ว่าสิ่งใดจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและสิ่งใดฟุ่มเฟือย

หลักอปริภะนี้อาจกล่าวได้ว่าน่าจะเป็นหลักเศรษฐศาสตร์ของศาสนาเช่นก็ว่าได้ เนื่องจากหลักเศรษฐศาสตร์เกิดขึ้นเพราะความต้องการจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอกับความ ต้องการของมนุษย์ แต่หลักเศรษฐศาสตร์ถูกนำมาใช้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวของกลุ่มคน ที่มีอิทธิพลหรือหากมีการแบ่งชนชั้นในสังคมก็เปรียบได้กับกลุ่มคนชั้นสูง ที่คอยเหยียบย่ำผู้คนจำนวนมาก เอาเปรียบทั้งผู้คนและธรรมชาติเพื่อก้าวขึ้นสู่ชั้นผู้นำ ชั้นแนวหน้า เพื่อความยิ่งใหญ่ ส่วนตน ความจริงนี้ปรากฏอยู่แทบทุกสังคมในปัจจุบัน ภายใต้วาทกรรม “การพัฒนา” ที่พยายาม ลอกเลียนแบบความสำเร็จทางด้านวัตถุของโลกมหาอำนาจในตะวันตก

ทุกข์เกิดขึ้นเพราะความอยาก หากไม่ต้องการให้เกิดทุกข์สามารถแก้ไขได้สองทางหนึ่ง คือ การดิ้นรนเพื่อให้ได้มาซึ่งความอยากนั้น และสองคือการลดความอยาก การพัฒนาทางด้านวัตถุ นิยมเป็นการแก้ปัญหาความอยากโดยการดิ้นรนเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ แต่นี่เป็นการแก้ปัญหาที่ ปลายเหตุ เพราะสิ่งที่ได้มาเป็นสิ่งจำกัด วัตถุชิ้นหนึ่งมีความสามารถสนองความต้องการของมนุษย์ เพียงบางส่วนแต่ความต้องการหรือความอยากของมนุษย์มีอยู่อย่างไม่จำกัด ทำให้วิธีการดิ้นรนนี้ เพิ่มความอยากและเพิ่มความทุกข์ให้แก่มนุษย์มากขึ้นไปอีก แต่หนทางที่สองคือการลดความอยาก ในทางซีกโลกตะวันออกเกือบทุกศาสนาพยายามที่จะสอนให้มนุษย์ลด ข่มใจ หรือละทิ้งความอยาก ของตนเองแทนที่จะดิ้นรนเพื่อสนองความอยากนั้นๆ มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงความอยากได้ โดยเฉพาะความต้องการที่จำเป็นต้องตอบสนองเพื่อให้ชีวิตดำเนินต่อไป เช่น ความต้องการอาหาร ความต้องการเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้เมื่อได้มาก็ควรรับเพียง เพื่อการอยู่รอด มิใช่สะสมไว้ ตัวอย่างเช่น ในสังคมอินเดียในการซื้อสิ่งของตามท้องตลาดจะแบ่ง ซื้อเพียงส่วนหนึ่ง เพื่อใช้ในงานหนึ่งๆ เท่านั้น จะไม่ซื้อไปเก็บไว้ เช่นแม่ค้าขายกล้วยหวีหนึ่งมี 10 ลูก เมื่อเราหวีก็มาซื้อ 2-3 ลูกเพื่อรับประทาน ส่วนที่เหลือแบ่งให้ผู้อื่นที่ต้องการอาหารเช่นเรา อาจ

เป็นมนุษย์หรือสัตว์ หากคิดได้เช่นนี้จะไม่มีขยะ หรือของเสียที่เกิดขึ้นโดยเปล่าประโยชน์เลย หากคิดในทางตรงกันข้ามว่าหากเราซื้อกล้วยมารับประทานทั้งหวี แต่ร่างกายของเรารับประทานได้แค่ 3 หวี แล้วกล้วยที่เหลือหากเราไม่รับประทานก็จะนำไปในที่สุด กลายเป็นของเสียโดยไม่มีใครได้รับประโยชน์ตามสมควร การกระทำเช่นนี้เกิดขึ้นในสังคมเมืองที่มีการแข่งขันสูง ผู้คนพยายามครอบครองสิ่งที่คุณต้องการให้ได้มากที่สุด บางคนทานอาหารในร้านอาหารราคาแพงสั่งมารับประทาน 10 จานแต่ทานเพียงเล็กน้อย ที่เหลือก็กลายเป็นขยะไป ในขณะที่ผู้คนในแถบเอธิโอเปียแข่งขันมปังเพียงชิ้นเดียวเพื่อความอยู่รอดของชีวิต เก็บเศษอาหารที่ตกลงพื้นทรายมาเพื่อจะนำไปรับประทาน บางคนตายด้วยความหิว จากตัวอย่างนี้เกิดคำถามว่าไม่มีอาหารเพียงพอสำหรับพวกเขาจริงหรือ? โลกนี้ไม่มีอาหารเพียงพอสำหรับคนทั้งโลกหรือ? หากเพียงพอแล้วทำไมยังมีคนที่ตายเพราะไม่ได้รับประทานอาหาร? คำกล่าวของคานธีตอนหนึ่งสามารถเป็นคำตอบที่น่าฟังว่า “โลกมีเพียงพอต่อความจำเป็นของทุกคน แต่ไม่เพียงพอต่อความโลภของคนใดคนหนึ่ง” (อ้างถึงใน สาทิศ กุมาร, 2547ข, น. 90)

สังคมเมืองมนุษย์มีกระบวนการที่พยายามสั่งสมและแก่งแย่งทรัพยากรสิ่งของต่างๆ โดยมีพลังแห่งความโลภและความโกรธชนับสนุน อปรិหะเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทแทบทุกมุมโลก เนื่องจากความงามในจิตใจของคนชนบทยังมีความเชื่อมโยงวิถีชีวิตแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายอยู่ ไม่ได้แยกตนออกมาเป็นผู้ปกครอง ยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความรักในเพื่อนมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มีความสำนึกถึงความรักชีวิตของผู้อื่นอยู่ การไม่ก่อให้เกิดทุกข์ทางหนึ่งสามารถทำได้โดยการปฏิบัติตามหลักอปริหะนี้ เพราะเป็นการให้ความสำคัญและความเคารพต่อทุกชีวิตในระบบนิเวศ ความสมดุลอยู่ในทุกชีวิตในระบบนิเวศ ไม่ได้อยู่ที่มนุษย์เพียงอย่างเดียว

มนุษย์ได้ให้ความหมายที่ไม่เหมาะสมแก่ตนเองและธรรมชาติมาเป็นเวลานาน ความเปลี่ยนแปลงทางความคิดและจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ไม่ได้ส่งผลดีแก่สิ่งใด กลับตรงกันข้าม ความเสียหายทั้งทางจิตวิญญาณของมนุษย์และจิตวิญญาณของธรรมชาติ มนุษย์ต่างตกใจกับวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นจนมีความพยายามแก้ไขปัญหามาเป็นเวลาพอสมควรแต่ก็ไม่เป็นผลเพราะมนุษย์แก้เพียงปลายเหตุเท่านั้น มนุษย์ไม่ได้ตระหนักถึงปัญหาที่แท้จริง ณ เวลานี้มนุษย์หลายกลุ่มเริ่มยอมรับและเห็นว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์เป็นจุดกำเนิดของปัญหาทั้งปวง มนุษย์หยิ่งผยองในความสามารถทางสติปัญญาหรือความสามารถในการใช้เหตุผลที่เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น จนก้าวล้ำเข้าไปควบคุม จัดการ ในรูปแบบที่คุณต้องการในพื้นที่ของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และธรรมชาติด้วยความรับผิดชอบของมนุษย์ที่เหมาะสมที่สุดในเวลานี้น่าจะเป็นการสร้างความเข้าใจใหม่ การสร้างความหมายใหม่ให้แก่มนุษย์และธรรมชาติ ในรูปแบบที่จะนำมาซึ่งความยั่งยืนของทุกๆ ชีวิต

อาจกล่าวได้ว่า ในการวิเคราะห์ความหมายแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณจะมีฐานความคิดสำคัญทางปรัชญาได้แก่ หลักอหิงสาเป็นหลักอภิปรัชญา หลักอเนกัตวาทเป็นหลักญาณวิทยาและหลักอปริคหะเป็นหลักจริยศาสตร์ ซึ่งการอธิบายของสาทิส กุมาร เป็นการปฏิบัติให้เห็นและคำอธิบายเป็นการอธิบายด้วยความเข้าใจและตระหนักรู้ถึงความหมายของแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้ง ไม่มีคำพูดที่สวดยหรู ไม่มีคำอธิบายที่อ้างอิงหลักทางภาษาวិชาการ แต่อธิบายด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู ในศาสนาเซนการเป็นครูไม่จำเป็นต้องพูดทุกอย่างที่จะสอน แต่จะทำให้เห็นเป็นแบบอย่างนั่นเอง แต่ด้วยสาทิส กุมารต้องการสร้างความหมายใหม่ให้กับ การอธิบายแนวคิดนี้ ให้กลายเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเข้าใจได้ มิใช่จำกัดว่าต้องเป็นผู้ที่นับถือศาสนาเซนเท่านั้น ดังนั้นการที่จะเข้าใจแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณอย่างแท้จริงต้องนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้ได้เสียก่อน

5.2 คุณค่าของแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ

จิตวิญญาณเป็นตัวการพื้นฐานที่สำคัญต่อท่าทีของมนุษย์ในการปฏิบัติสิ่งต่างๆ ความเข้าใจและการพัฒนาของจิตวิญญาณจึงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความเข้าใจในกระบวนการที่ถูกต้องว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งในธรรมชาติและไม่มีสิทธิอันใด ในการทำร้าย ครอบครอง หรือควบคุมธรรมชาติ ระบบนิเวศทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันเป็นวัฏจักร ความหลากหลายของความจริงรวมถึงความแตกต่างของสรรพสิ่งทำให้มนุษย์ต้องยึดมั่นในหลักการแห่งอหิงสา มีความเมตตา ความรัก ความอ่อนน้อมและความเคารพ ความเข้าใจดังกล่าวส่งผลต่อท่าทีของมนุษย์ในการพยายามแก้ไขปัญหาลึกลับซึ่งกำลังดำเนินการอยู่ทั่วโลก โดยมุ่งเน้นประเด็นเรื่องการปกป้องธรรมชาติเป็นสำคัญ สาทิส กุมาร ได้ทำการปกป้องธรรมชาติเช่นกัน แต่มิได้ปกป้องเฉพาะผลประโยชน์ของมนุษย์ในประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือในวัฒนธรรมใด วัฒนธรรมหนึ่ง หรือในศาสนาใดศาสนาหนึ่งเท่านั้น การพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณคือการเป็นมนุษย์ที่ดีอย่างสมบูรณ์ มากกว่าการเป็นชาวพุทธที่ดี ชาวเซนที่ดี หรือชาวคริสต์ที่ดี เป็นต้น การพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณของมนุษย์ต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งความดี (Good Basic) เป็นหลัก หากปรารถนาที่จะพัฒนาจิตวิญญาณอย่างแท้จริงแล้ว เราจำเป็นต้องก้าวพ้นขอบเขตแห่งการยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม ทุกสิ่งเชื่อมโยงกัน มีความสัมพันธ์กัน ทุกการกระทำมีผลต่อทุกชีวิตบนโลกเสมอ โลกเป็นระบบนิเวศที่ใหญ่ที่สุด ทุกสิ่งที่มีอาศัยอยู่บนโลกใบนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างไม่รู้จบ วิกฤติทางนิเวศวิทยาทุกวันนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากความเข้าใจและการพัฒนาภายใต้กระบวนการที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ให้ความสำคัญกับมนุษย์มากกว่าทุกสิ่ง ทำ

ให้มนุษย์เหิมเกริมในความยิ่งใหญ่ของตนเองจนแสดงออกมาในรูปแบบของการฉกฉวยผลประโยชน์จากธรรมชาติและเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

วิถีคิดของคนตะวันตกจะให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันและในความสัมพันธ์ทั้งหลายนั้นได้สร้างสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้น ในการหาความสุขคนตะวันตกมักจะคิดว่าความสุขของกันอยู่ที่การแสวงหาความสุขของคุณและเราจะอยู่ด้วยกันอย่างราบรื่น การประสบความสำเร็จไม่สามารถทำได้โดยลำพัง แต่จะสำเร็จได้ก็โดยความร่วมมือและการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นๆ ซึ่งแตกต่างจากวิถีคิดของคนตะวันตกที่จะให้ความสำคัญกับปัจเจกชน จึงทำให้เกิดการแข่งขันสูง เห็นแก่ตัวสูงเพราะคิดว่าฉันต้องเป็นที่หนึ่ง แต่คนตะวันตกจะคิดว่าทุกอย่างเป็นวัฏจักร มีการวนเวียนตลอดเวลา ทุกคนทุกอย่างมีความสามารถ มีหน้าที่ มีความคิดและมีความดีเป็นของตนเอง แต่นั่นไม่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ที่แท้จริงได้ จะต้องมีการทำหน้าที่และนำความสามารถของตนออกมาใช้ให้เกิดผลในระหว่างที่มีความสัมพันธ์กับคนอื่นๆ หรือสิ่งอื่นๆ ความเท่าเทียมในลักษณะของการเหมือนกันทุกประการหรือการเสมอกัน และการแข่งขันหรือลำดับขั้นนั้นไม่มีในวิถีคิดของคนตะวันตก มีเพียงแต่ชุมชน สังคม ทุกอย่างมีรากเหง้า ทุกอย่างมีที่มาและความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ต้องอาศัยการพึ่งพากัน อาจกล่าวได้ว่าในวิถีของคนตะวันตกทุกอย่างมีความดีเป็นพื้นฐาน ดีในแบบของตนเองและในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ไม่มีการเปรียบเทียบในความเหมือนหรือความแตกต่าง แต่มองทุกสิ่งในแบบของมัน ในสัดส่วนของมันและในความสัมพันธ์ที่มีต่อสิ่งต่างๆ ดังนั้นความคิดเช่นนี้จะส่งผลต่อความคิดที่ไม่ครอบคลุมแต่ก่อให้เกิดความเคารพและอ่อนน้อมต่อกัน ไม่มีสิ่งใดเป็นของเราทุกอย่างเป็นตัวของตัวเอง ทุกอย่างเป็นของขวัญจากพระเจ้าซึ่งเป็นการไม่เหมาะสมที่ใครคนใดคนหนึ่งจะนำมาครอบครองเป็นของตนเองแต่เพียงผู้เดียว วัฒนธรรมของคนตะวันตกและชนพื้นเมืองดั้งเดิมในตะวันตกบางแห่งมีความคิดเช่นนี้จนกระทั่งเกิดการยึดครองเป็นประเทศอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกทำให้ประเทศเหล่านี้ถูกกลืนกินวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมไป

มนุษย์ปัจจุบันต้องการแนวคิดแห่งความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ ไม่ใช่แนวคิดแห่งการเป็นเจ้าของ เพราะความเป็นเจ้าของนำไปสู่การควบคุม ส่วนความสัมพันธ์จะนำไปสู่การมีส่วนร่วม การมองเห็นสิ่งต่างๆ อย่างเป็นองค์รวมเป็นสิ่งที่จำเป็นและเพียงพอที่จะทำให้นมนุษย์ในยุคปัจจุบันเข้าใจความหมายและเข้าใจปัญหาที่แท้จริงของวิกฤติการณ์ต่างๆ ของอารยธรรมร่วมสมัย และพร้อมเปิดพื้นที่ในจิตวิญญาณเพื่อต้อนรับและยอมรับความรู้ส่วนหนึ่งของผู้คนที่หลากหลายเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหา

ทฤษฎีเอกันตวาทมีความสำคัญแฝงอยู่ในนิเวศเชิงจิตวิญญาณ เพราะเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของมนุษย์ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตวิญญาณเป็นหลัก เป็นการสร้างความเป็น

ผู้ให้ ให้ทั้งความรัก ความเมตตาและความเคารพต่อสรรพสิ่ง เมื่อจิตวิญญาณถูกพัฒนาให้อยู่บนพื้นฐานแห่งอหิงสาแล้ว ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นก็จะเป็กรูปแบบแห่งการเกื้อกูลกันอย่างไม่รู้จบ เมื่อปฏิเสธความขัดแย้งเราจะพบข้อดีมากขึ้น การปฏิบัติของมนุษย์ต่อสรรพสิ่งก็จะเป็นไปในแนวทางแห่งการพึ่งพาอาศัยกันอย่างเห็นใจและมีความรับผิดชอบ ไม่มีการเอาเปรียบ ชูครีดี หรือแก่งแย่งทั้งระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติและระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ศาสนาเซนมีแก่นของการปฏิบัติอยู่ที่การเคารพทุกชีวิต ทุกวิญญาณและทุกสิ่งที่ทำให้มนุษย์ผู้หนึ่งสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ เป็นความรู้สึกสำนึกบุญคุณ ในท่าทีที่อ่อนน้อมถ่อมตน การดำรงชีวิตของชีวิตหนึ่งนั้นจำเป็นต้องอาศัยชีวิตอื่นๆ มากมาย อาจกล่าวได้ว่าสมาชิกทั้งหมดในระบบนิเวศที่มนุษย์อาศัยอยู่นั้น ส่งผลต่อการมีชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์ควรสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณเหล่านั้นด้วยความเคารพ ด้วยจิตสำนึกที่ออกมาจากจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์ กระทำด้วยความเต็มใจ การกระทำเช่นนี้ย่อมส่งผลต่อการเกื้อกูลกันอย่างไม่รู้จบสืบเนื่องต่อไป

การเคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นการปกป้องโลกโดยมากถูกผลักดันด้วยทัศนคติทางโลกที่เป็นผลมาจากการที่ถือผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ แบ่งเขาแบ่งเรา มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางของสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ต้องปกป้องสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์ กลุ่มที่เคลื่อนไหวอยู่นั้นใช้การปกป้องสิ่งแวดล้อมมาเป็นข้ออ้างเพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศหรือกลุ่มคนของตนเองเท่านั้น สิ่งเหล่านี้เป็นนิเวศวิทยาที่ยังมีความเห็นแก่ตัวอยู่ไม่น้อย ความเป็นหนึ่งเดียวของชีวิตไม่ใช่เพียงเรื่องการอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มนุษย์เท่านั้นแต่เป็นเรื่องของความเคารพและยำเกรง ความอ่อนน้อมถ่อมตนอย่างลึกซึ้งต่อทุกชีวิต ต่อความศักดิ์สิทธิ์ของทุกวิญญาณ เนื่องจากความสัมพันธ์ที่โยงใยนั้นมนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงการนำชีวิตอื่นๆ มาใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่รอดของตนได้ ดังนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ควรมีความเข้าใจในสิทธิของชีวิตอื่นๆ กล่าวคือ ควรนำสิ่งต่างๆ มาใช้เพราะความจำเป็นเท่านั้นและให้คืนแก่ชีวิตอื่นๆ ในขณะเดียวกันด้วย ดังที่คำสอนของศาสนาเซนกล่าวไว้ว่า “ทุกสิ่งให้” พระอาทิตย์ให้แสงแก่พืช พืชให้ผลแก่คน นกกระจายเมล็ดพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ให้ตนเองแก่ผืนดิน และผืนดินให้ชีวิตแก่เมล็ดพันธุ์ ทุกชีวิตต้องรู้จักที่จะให้มากกว่ารู้จักเพียงที่จะรับเท่านั้น โลกใบนี้จึงจะสามารถฟื้นกลับมาสมดุลได้อีกครั้งหนึ่ง

5.3 ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

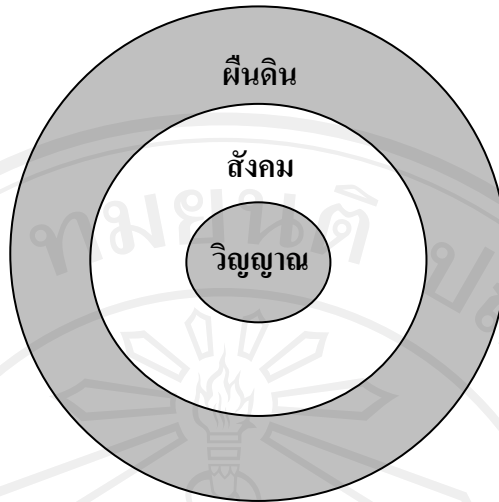
ตามแนวคิดของมนุษยนิยมที่เกิดขึ้นในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ สมัยการปฏิวัติอุตสาหกรรม สมัยแห่งความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยี ที่มองว่า

โลกธรรมชาติมีอยู่เพื่อความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ มนุษย์เป็นศูนย์กลางของสิ่งทั้งหลายและสามารถใช้ประโยชน์สิ่งต่างๆ ในธรรมชาติได้ตามใจชอบ ทำที่ดังกล่าวก่อให้เกิดวิกฤติทางนิเวศวิทยาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในหนังสือมีเธอจึงมีฉันทิศา กุมาร ได้หยิบยกความเชื่อมโยงในความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ ชุมชนและจิตวิญญาณของมนุษย์ไว้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ทั้งสามสิ่งเื้อต่อความสมดุลของกันและกัน เมื่อมนุษย์ใช้ประโยชน์จากสิ่งต่างๆ ทั้งสามย่อมก่อให้เกิดความเสียหายไปไม่มากก็น้อย ความเสียหายดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ ด้วยดังนั้นเมื่อความเสียหายเกิดจากการที่มนุษย์นำสิ่งต่างๆ ไปใช้เพื่อประโยชน์ มนุษย์ก็ควรทำนุบำรุงให้สามองค์ประกอบนั้นให้กลับมาสมดุลดั้งเดิมด้วยเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อไปอย่างยั่งยืน

5.3.1 มุมมองของศาติศา กุมาร ต่อความสัมพันธ์แบบองค์สาม (ผืนดิน สังคม วิญญาณ)

ศาติศา กุมาร ได้กล่าวถึงหนังสือที่ว่ามีแนวทางการแก้ไขปัญหาทางนิเวศวิทยา โดยการเปลี่ยนท่าทีของมนุษย์จากการยึดมั่นในความยิ่งใหญ่ของตนเองให้เป็นการใช้ประโยชน์จากโลกธรรมชาติเฉพาะในสิ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต และต้องบำรุงรักษารวมถึงซ่อมแซมความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของเราโดยการปฏิบัติตามหลักการ “ผืนดิน สังคม วิญญาณ” เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตามรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างธรรมชาติ ชุมชนมนุษย์และกับตนเอง ทั้งสามคำเป็นแนวทางในการทำนุบำรุงโลกทั้งมวลซึ่งศาติศา กุมาร มองว่ามนุษย์ควรให้ความสำคัญกับสังคมและธรรมชาติของโลกมากกว่าการเข้าใจเพียงแค่นั้นเอง เนื่องจากธรรมชาติและสังคมมีผลกระทบและอิทธิพลต่อการมีชีวิตที่ดีและการพัฒนาทางจิตวิญญาณส่วนตัว ดังนั้นหากสังคมและธรรมชาติดี ชีวิตส่วนตัวก็จะดีไปด้วย

ในการให้ความหมายแก่องค์สามทางจิตวิญญาณของศาติศา กุมาร ได้ใช้คำว่า “ผืนดิน สังคม วิญญาณ” ซึ่งทั้งสามคำนี้ได้มีการอธิบายที่ครอบคลุมมิติทางด้านธรรมชาติ สังคม และตัวมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าทั้งสามคำนี้เป็นแนวทางการปฏิบัติตนของมนุษย์ต่อระบบนิเวศนั้นเอง ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมิได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่มีการพึ่งพากันอย่างซับซ้อน กล่าวถึงความสัมพันธ์ทั้งหมดที่ไม่สามารถแยกองค์ประกอบต่างๆ ออกจากกันได้เด็ดขาด ภาพด้านล่างนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นสังคมเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์จึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งในธรรมชาติเท่านั้น และเมื่อมองเห็นความเชื่อมโยงสัมพันธ์ดังกล่าวก็จะเห็นความเป็นเอกภาพของสรรพสิ่งด้วย

“ผืนดิน” เป็นสัญลักษณ์ของชีวิต สัญลักษณ์แห่งการให้กำเนิด เป็นตัวแทนของโลกที่ทำให้ธรรมชาติเจริญเติบโต ธรรมชาติในที่นี่รวมไปถึงสัตว์ต่างๆ แม่น้ำ ภูเขาด้วย สิ่งเหล่านี้มีวิญญาณของตนเอง ธรรมชาติมีความศักดิ์สิทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์ไม่ได้หมายความถึงเทพหรือเทพีแต่ความศักดิ์สิทธิ์นี้หมายความถึงวิญญาณที่มีอยู่ในทุกสิ่ง ธรรมชาติมิได้อยู่เหนือธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติมีวิญญาณ มีความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกันกับวิญญาณอื่นๆ มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยโลกธรรมชาติในการดำรงชีวิตอยู่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคของมนุษย์ล้วนมาจากผลผลิตที่เกิดมาจากดินทั้งสิ้น ดังนั้นมนุษย์ควรมีการรักษา เคารพ เอาใจใส่และขอบคุณต่อโลกธรรมชาติ แต่ไม่ใช่เพียงเพราะธรรมชาติมีประโยชน์ต่อเราเท่านั้นแต่เพราะโลกธรรมชาตินั้นศักดิ์สิทธิ์ และมีวิญญาณที่ดั่งงามเป็นของตนเอง มนุษย์ควรเอาใจใส่ต่อการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ ต้องไม่ก่อให้เกิดความสิ้นเปลือง ไม่ก่อให้เกิดการเหลือใช้ และเมื่อนั้นก็ จะไม่มีการขาดแคลนเกิดขึ้น ซึ่งหลักการเช่นนี้เป็นไปตามหลัก “ยัคณา” ในศาสนาเชนนั่นเอง ดังที่คานธีกล่าวว่า “โลกมีเพียงพอต่อความจำเป็นของทุกคน แต่ไม่เพียงพอต่อความโลภของคนคนหนึ่ง” (อ้างถึงใน สาทิส กุมาร, 2547ข, น. 90) ดังนั้นการกระทำที่ค้ำนึ่งและตระหนักถึงผืนดินจึงเป็นการกระทำที่เหมาะสมที่จะก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่โลกธรรมชาติ

“สังคม” เมื่อบำรุงผืนดินหรือธรรมชาติแล้วก็ต้องบำรุงสังคมต่อ สังคมหมายความถึงระเบียบสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของการให้และการรับที่เหมาะสมระหว่างองค์ประกอบที่อยู่ในระบบนิเวศ เป็นการถ้อยที่ถ้อยอาศัยและมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างเกื้อกูล โดยใช้วัฒนธรรม ศาสนาและสติปัญญาในการเพิ่มคุณค่าของชีวิตและจิตวิญญาณของมนุษย์ คุณค่าเหล่านี้จะถูกสั่งสมและส่งต่อให้กับคนรุ่นต่อไป วัฒนธรรมที่ดี สิ่งก่อสร้าง บทเพลง ภาพวาดหรือสิ่งใดก็ตามที่เป็นงานสร้างสรรค์ที่มีคุณค่าล้วนเป็นของขวัญที่มนุษย์ได้รับมา แต่เราไม่อาจจะอยู่ด้วยของขวัญเหล่านี้ได้

ตลอดไป เราควรสร้างสรรค์งานต่อไปเพื่อให้สังคมมีของขวัญแก่ผู้อื่นต่อไป การสร้างสรรค์เหล่านี้ควรเป็นการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากความศรัทธา ความบริสุทธิ์ใจ กระทำโดยไม่มี ความอยากที่จะได้รับรางวัลหรือการยอมรับ ไม่แฝงด้วยความเห็นแก่ตัว การกระทำดังกล่าวตามหลักศาสนาเช่น ถือว่าเป็นการกระทำตามหลัก “ทานะ”

“วิญญาณ” ระหว่างการบำรุงแผ่นดินและสังคมเราต้องบำรุงวิญญาณของเราไปพร้อมๆ กันด้วย เนื่องจากว่าเมื่อวิญญาณของเราสมบูรณ์แข็งแรงแล้ว การบำรุงแผ่นดินและสังคมก็เป็นไปได้ง่ายขึ้น วิญญาณของเราบางครั้งถูกทำให้เกิดการสั่นไหวและเจ็บป่วยด้วยความโลภ ความกังวล ความกลัว หรือความริษยา แค้นเคือง เป็นต้น การทำนุบำรุงตนเอง ศาสนาเช่นเรียกว่า “ตปัส” ซึ่งหลักการตปัสเป็นการเขี้ยวและการทำให้ตนเองบริสุทธิ์ มนุษย์ในยุคปัจจุบันสามารถปฏิบัติตปัสได้หลายทางด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นการถือศีล โดยการทำสมาธิ สงบปาก สงบใจ ทำให้ร่างกาย และจิตใจสงบนิ่ง พักผ่อนจากโลกแห่งความขัดแย้งและซับซ้อน การบริโภคให้น้อยลงก็ถือว่าเป็นตปัสเช่นกัน อาจทำได้โดยการลดจำนวนอาหารที่เรารับประทานหรือลดจำนวนข้าวของเครื่องใช้ ให้เหลือเพียงสิ่งของที่จำเป็นเท่านั้น สิ่งของที่ยังสามารถใช้ได้ก็ยังไม่ต้องซื้อใหม่ และมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้นั่นเอง ผู้ที่ปฏิบัติตปัสนั้นต้องตระหนักเสมอว่าอะไรจึงจะพอเพียงสิ่งเหล่านี้เป็นการยับยั้งความอยากของเรา ส่วนการเติมเต็มตัวเองด้วยตปัสนั้นสามารถทำได้ 4 วิธีด้วยกัน คือการถ่อมตน การรับใช้ผู้อื่น การศึกษาและการนอน

การถ่อมตน หมายถึงการลดความสำคัญของตนเองลง เพราะในการดำเนินชีวิตของมนุษย์เราชอบทำให้วิญญาณเกิดความทะนงตัวในความสำเร็จในหน้าที่ การงาน หรือกิจกรรมต่างๆ จนอาจก่อให้เกิดอหังการหรือกิเลสกับวิญญาณของเราได้

การรับใช้ผู้อื่น เป็นการชำระล้างการหมกมุ่น การสนใจแต่ปัญหาของตนเอง การรับใช้ผู้อื่นมิใช่เพื่อผลของผู้อื่น แต่เป็นไปเพื่อตัวเราเอง เป็นการมองปัญหาคนอื่น ให้ความสนใจกับผู้อื่นในสังคมบ้าง รับรู้ปัญหาและช่วยเหลือในทุกสิ่งที่เราสามารถทำได้

การศึกษา เป็นหนทางแห่งการเติมเต็มตนเองอีกอย่างหนึ่ง การศึกษาไม่ใช่การหาข้อมูลหรือท่องจำตำรา แต่หมายถึงการเข้าใจในคำสอนอย่างแท้จริง การศึกษาดำรงเพื่อเป็นเครื่องมือในการไตร่ตรองและค้นพบคุณสมบัตินี้ที่แท้จริงของตนเอง ตัวเราเองเป็นตำราอันยิ่งใหญ่ที่ต้องศึกษาและพัฒนาตนเองตลอดเวลา โลกธรรมชาติก็เป็นแหล่งความรู้ที่ยิ่งใหญ่อีกแห่งหนึ่งซึ่งมนุษย์ต้องมีการศึกษาและเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

นอกจากกิจกรรมข้างต้นเหล่านี้แล้ว ยังมีกรนอนอีกประการหนึ่งที่ช่วยให้วิญญาณของเราสมบูรณ์มากขึ้น จิตวิญญาณต้องการการเอาใจใส่ทั้งในการควบคุมในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์และการส่งเสริมในสิ่งที่เป็นคุณค่า การนอนเป็นการส่งเสริมความสามารถในการพัฒนาจิตวิญญาณของ

เราที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง การพัฒนาจิตวิญญาณมีความจำเป็นอย่างมากโดยเฉพาะในสังคมที่เต็มไปด้วยการแข่งขันชิงดีชิงเด่นกัน เห็นได้ชัดเจนในวิถีชีวิตของคนในเมืองที่ดำเนินไปอย่างซ้ำๆ ทุกวัน โดยเฉพาะการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในปัจจุบันเป็นการทำลายวิญญาณอย่างหนึ่ง เนื่องจากสินค้าที่ผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นการผลิตที่เกินความจำเป็นถือได้ว่าเป็นการกระทำที่สิ้นเปลือง การทำงานที่ทำลายวิญญาณเช่นนี้ควรแก้ไขโดยการลดเวลาการทำงานลงครึ่งหนึ่ง แล้วเพิ่มกิจกรรมทางวัฒนธรรม จิตวิญญาณและความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น หรือแม้แต่การเพิ่มเวลานอนก็ถือว่าเป็นดีอย่างหนึ่ง

การทำนุบำรุงควรทำนุบำรุงทั้ง “ผืนดิน สังคม วิญญาณ” ไปพร้อมๆ กัน เพราะทั้งสามองค์ประกอบไม่อาจแยกออกจากกันได้ ความสมบูรณ์ของทั้งสามองค์ประกอบจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อทั้งสามอย่างนี้สมบูรณ์ ดังนั้นการกระทำที่ตระหนักถึง “ผืนดิน สังคม วิญญาณ” เป็นการกระทำที่ส่งเสริมให้เกิดความสมดุลทางนิเวศวิทยา มนุษย์ในยุคปัจจุบันควรปรับและเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวันให้เป็นไปตามหลักการของ “ผืนดิน สังคม วิญญาณ” เพื่อให้เกิดผลในการแก้ไขปัญหาทางนิเวศวิทยาและปัญหาทางจิตวิญญาณที่นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกที

จากเดิมที่คำสอนของศาสนาเซนใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ได้แก่ “ยัคนา ทานะ และตบัส” สาทิส กุมารได้ใช้คำสามคำที่เข้าใจง่ายแทน ได้แก่ “ผืนดิน สังคม และวิญญาณ” มาอธิบายความหมายและแนวทางในการปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาเซน เพื่อการเข้าใจที่ง่ายและสามารถนำไปใช้ในบริบทอื่น สังคมอื่น วัฒนธรรมอื่น และในศาสนาอื่นได้ ข้อดีของการใช้คำทั่วไปเช่นนี้ชี้ให้เห็นว่า สาทิส กุมารต้องการที่จะเผยแพร่หลักคำสอนที่เป็นประโยชน์แก่ระบบนิเวศ สังคม และตัวมนุษย์เอง โดยไม่ติดอยู่ในกรอบของความเป็นศาสนาเซนเท่านั้น ซึ่งคนที่ไม่ได้นับถือศาสนาเซนก็สามารถที่จะเปิดรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ นี้ได้อย่างไม่ตะขิดตะขวงใจ ถือได้ว่าเป็นการเปิดพื้นที่ให้คนทั้งโลกได้ศึกษาเรียนรู้อย่างเปิดกว้างที่สุด โดยปราศจากขอบเขตของวัฒนธรรมหรือศาสนาใดๆ

5.4 การประยุกต์ใช้แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ

ในสังคมปัจจุบันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมายทั้งความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจ การแย่งชิงพื้นที่ทรัพยากรต่างๆ การทุจริตคดโกง การถูกเหยียดสีผิวหรือชนชาติ เป็นต้น สาทิส กุมารมีความเห็นว่าปัญหาเหล่านี้เกิดจากการขาดความเมตตาและความรักของมนุษย์ มิใช่เพราะขาดความยุติธรรม ความยุติธรรมเป็นสิ่งที่คนอื่นหยิบยื่นให้เรา และมักจะเป็นผู้ที่มีอำนาจมากกว่าหยิบยื่นให้ ผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า และในขณะเดียวกันผู้ที่มีอำนาจเหล่านั้นก็จะเป็นผู้ตัดสินใจถูกหรือผิดให้

เราด้วย แต่การมีความเมตตาและความรักเป็นการสร้างขึ้นจากจิตวิญญาณภายในของมนุษย์ สาทิส กุมาร ต้องการเห็นสังคมเชิงนิเวศ สังคมเชิงจิตวิญญาณ ที่สอนให้มนุษย์มีความเมตตา มีความรักต่อกัน รู้จักที่จะให้หรือแบ่งปันและรับจากสิ่งอื่นให้น้อยที่สุด รับเฉพาะสิ่งที่จำเป็นเท่านั้น เหลือส่วนอื่นไว้เพื่อผู้อื่นและเหลือไว้เพื่อโลก แนวคิดของสาทิส กุมารเป็นแนวคิดที่นิยมความเมตตา นิยมการไม่ใช้ความรุนแรง นิยมชุมชน และนิยมความสัมพันธ์ในรูปแบบของการเคารพซึ่งกันและกัน การพัฒนาบุคคลควรพัฒนาจิตวิญญาณให้มาก พัฒนาให้เกิดความสำนึกบุญคุณของสิ่งต่างๆ ทั้งธรรมชาติ สังคม และตนเองในเวลาเดียวกัน ความสำนึกบุญคุณจะทำให้เรามองโลกและเพื่อนมนุษย์ด้วยความเมตตาและความรักนั่นเอง การจะนำแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องมีความเข้าใจให้ถูกต้องเสียก่อนจึงจะส่งผลถึงการตระหนักรู้ทุกช่วงขณะในการดำเนินชีวิต

ในการแก้ปัญหาสังคมโดยใช้แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณสามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่ การแก้ไขในระดับปัจเจก และการแก้ไขในระดับชุมชน

5.4.1 การแก้ไขในระดับปัจเจก

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในระดับปัจเจกนั้น แต่ละคน แต่ละชีวิตย่อมมีวิถีทางที่แตกต่างกันไป แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยเติมเต็มความรู้ทางด้านอื่นๆ ด้วยการให้คุณค่ากับทุกสิ่งและการสำนึกบุญคุณของทุกสิ่งด้วยในเวลาเดียวกัน โดยการนำไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมนั้นจะต้องเริ่มจากการปฏิบัติในฐานะของปัจเจกเสียก่อน เช่นเดียวกับการดำเนินชีวิตของ สาทิส กุมาร ที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณมาโดยตลอด การดำเนินชีวิตของสาทิส กุมารเช่นนี้เปรียบได้กับการเดินสวนทางกับฝูงชนจำนวนมหาศาล ที่แฝงด้วยพลังและความมุ่งมั่น ทั้งความเชื่อว่าสิ่งที่ตนได้กระทำนี้จะส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตวิญญาณว่านี่มิใช่เพียงความแตกต่างหรือความขัดแย้งกับคนกลุ่มใหญ่ แต่นี่คือการแสดงให้เห็นถึงความหมายและคุณค่าของชีวิตหนึ่งๆ ที่อยู่บนความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ซึ่งสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่หนึ่ง ลดความเป็นปัจเจกลง กล่าวคือไม่คิดว่าตนเองเป็นสิ่งที่แยกออกจากสิ่งอื่นอย่างเด็ดขาด ให้เข้าใจว่าเรามีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติหรือมนุษย์ตลอดเวลา ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ขั้นตอนที่สอง ให้ความสำคัญกับชุมชน หมายความว่าเมื่อเราไม่ได้เป็นสิ่งที่แยกออกจากสิ่งอื่นๆ อย่างเด็ดขาดแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างเรากับธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ก็เป็นไปในรูปแบบของความสัมพันธ์ที่มีผลกระทบต่อกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากนั้นขั้นตอนที่สาม ลดความเห็นแก่ตัวและเพิ่มความเห็นแก่ผู้อื่น ในเมื่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์จำเป็นที่จะต้องอยู่ในความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน มีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมีความแตกต่างทั้งด้านกายภาพ ความสามารถและหน้าที่ ย่อมมีความขัดแย้งขึ้นเป็นธรรมดา เราสามารถลดความขัดแย้งนี้ได้โดยการเห็นอกเห็นใจและเมตตาผู้อื่น ในขณะเดียวกันเราก็ต้องมีความรู้สึกสำนึกบุญคุณผู้ที่เห็นอกเห็นใจเราด้วย

ความสัมพันธ์ในสามขั้นตอนที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการแก้ปัญหาโดยประยุกต์แนวคิดนิเวศวิทยาในระดับปัจเจก เป็นแนวทางการปฏิบัติที่สามารถทำได้ง่ายที่สุด โดยการเข้าใจความสัมพันธ์ทั้งสามขั้นนี้ก่อน และการเข้าใจที่ถูกต้องนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงจะมีพลังเพียงพอที่จะแก้ปัญหาในระดับสังคมได้ เพราะความเป็นปัจเจกก็เป็นองค์ประกอบของความเป็นสังคมนั่นเอง

2. การแก้ไขในระดับสังคม

สังคมเชิงนิเวศเป็นสังคมในอุดมคติของสาทิส กุมารเป็นสังคมที่แต่ละชุมชนมีการปกครองตนเองโดยระบบการปกครองจะอยู่บนหลักของศีลธรรม ความเมตตา ความสัมพันธ์ หน้าที่ของคนในชุมชนจะเป็นหน้าที่ต่อกันในชุมชนด้วยกันและหน้าที่ต่อชุมชนเป็นสำคัญ อำนาจจะไม่ถูกมอบหมายให้ผู้ใดผู้หนึ่งแต่จะถูกกระจายไปสู่ทุกคนในชุมชน การตกงาน ความเจ็บป่วย การศึกษา การไร้ที่อยู่ หรือการหิวโหยของคนที่ยากแคลนอาหารจะเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของชุมชน ความพึงพอใจของคนในชุมชนจะเป็นไปในรูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านงานศิลปะ ดนตรี การทำอาหาร การเดินร่ำ การเฉลิมฉลองงานประเพณีต่างๆ แทนการสะสมวัตถุ และการบริโภคสิ่งของฟุ่มเฟือยอื่นๆ ส่วนคนที่ทำผิดหรือคนที่มีความโลภ โกรธ หลงครอบงำจิตใจนั้นควรแก้ไขด้วยการให้ความเมตตาแก่เขามากกว่าการลงโทษที่รุนแรง

สังคมนิเวศของสาทิส กุมารสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เมื่อมนุษย์มีจิตวิญญาณแห่งความกรุณาอยู่ตลอดเวลา สังคมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นอย่างแน่นอน ในประเด็นเรื่องของความเมตตา การไม่ใช้ความรุนแรง การมองทุกอย่างแบบเป็นองค์รวม การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ในระดับชุมชนมากกว่าความสำคัญในระดับปัจเจก การพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมนิเวศล้วนเป็นหนทางในการแก้ปัญหาได้ในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาสังคม โดยการนำแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณไปปรับใช้กับนโยบายของรัฐบาล เช่น การรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม โดยใช้แนวคิดนี้เป็นพื้นฐาน แก้ปัญหาเศรษฐกิจ โดยการส่งเสริมการค้าปลีกและอุปโภคสินค้าฟุ่มเฟือย แก้ปัญหาการเมืองโดยการสร้างองค์การการเมืองที่มีเมตตาและเอื้อประโยชน์แก่ประชาชนมากกว่าการคอร์รัปชัน แก้ปัญหาการศึกษาโดยการสร้างหลักสูตรที่พัฒนาด้านจิตวิญญาณ อาจมีการพานักเรียน นักศึกษาไปเรียนรู้

ชีวิตจริงที่ได้สัมผัสกับธรรมชาติและเรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คนที่ยังให้ความสำคัญดีลึกลับกับธรรมชาติ เป็นต้น ถึงแม้ว่าสาทิศ กุมารจะเริ่มนำความคิดของคนตะวันตกออกไปเผยแพร่และทำให้คนตะวันตกเข้าใจมากขึ้นมาระยะหนึ่งแล้ว แต่ในสังคมตะวันตกก็ควรที่จะได้รับการกระตุ้นเตือนให้ตระหนักถึงความสำคัญของความคิดรากเหง้าของตนเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการพัฒนาแบบตะวันตกมากเกินไป และเพื่อประโยชน์ที่สูงที่สุดในการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ควรพัฒนาเพียงด้านเดียว แต่ควรพัฒนาในระดับจิตวิญญาณไปพร้อมๆ กันด้วย เพราะจิตวิญญาณที่ถูกพัฒนาแล้วจะเป็นกรอบของการปฏิบัติและการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้เฉพาะในส่วนที่จำเป็นเท่านั้น จะไม่ก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติและเอาเปรียบมนุษย์อย่างเช่นทุกวันนี้

อาจกล่าวได้ว่าปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นทุกวันนี้มีต้นตอมาจากการขาดศีลธรรมของมนุษย์ในสังคมนั้นเอง จิตวิญญาณของมนุษย์ถูกมองข้ามจึงทำให้ไม่มีการพัฒนา ผู้คนส่วนใหญ่ต่างเชื่อมั่นว่าความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์จะสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ แต่การแก้ปัญหาด้วยวิธีการดังกล่าวกลับก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอย่างไม่รู้จบ หากมนุษย์สามารถตระหนักรู้ถึงบุญคุณของสิ่งต่างๆ ที่เกื้อกูลให้ชีวิตของมนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้ ฝึกรูปเป็นผู้นำให้ ความรัก ความเมตตา ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ซึ่งจะส่งผลให้เกิดสังคมที่มีแต่มิตรภาพ หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติก็จะเกิดความสำนึกในการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้แต่เฉพาะที่จำเป็น และการกระทำกิจกรรมอื่นๆ จะมีทำที่อ่อนน้อมและมีความห่วงใยสิ่งรอบตัวมากขึ้น สังคมเชิงนิเวศของ สาทิศ กุมาร จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการแก้ไขในระดับปัจเจกเสียก่อน สังคมเปลี่ยนแปลงไปตามท่าทีของมนุษย์ ท่าทีของมนุษย์เปลี่ยนแปลงตามกระบวนการทัศน์ และกระบวนการทัศน์เกิดจากการตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณซึ่งมิใช่เพียงความเข้าใจแบบผิวเผินเท่านั้น

แนวคิดนิเวศวิทยาโดยทั่วไปแสดงให้เห็นถึงความหมาย และลักษณะของสมาชิกในระบบนิเวศ แต่แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณเป็นการแสดงให้เห็นถึงคุณค่าในความเชื่อมโยงหรือความสัมพันธ์กันของสมาชิกในระบบนิเวศ ทั้งสองแนวคิดเป็นส่วนส่งเสริมกันเพื่อให้เกิดแนวคิดนิเวศวิทยาที่สมบูรณ์ กล่าวคือมนุษย์ในปัจจุบันให้ความสำคัญกับความรู้แบบแยกส่วน เรารู้ว่าธรรมชาติคืออะไร รู้ว่ามนุษย์คืออะไร แต่เราขาดความรู้ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการของนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ ความสัมพันธ์ในเชิงการเกื้อกูลในรูปแบบของการถ้อยทีถ้อยอาศัย ความสัมพันธ์เช่นนี้จะนำมาซึ่งความรู้ลึกซึ้งของคุณและความรู้ลึกซึ้งสำนึกบุญคุณของสรรพสิ่ง ที่เอื้อต่อการดำรงอยู่และดำเนิน ไปของชีวิตหนึ่งๆ

ตามแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของ สาทิศ กุมาร เน้นความสำคัญต่อการเคารพวิญญาณของสรรพสิ่ง เนื่องจากวิญญาณนั้นๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์นี้เองที่แสดงถึงการมีคุณค่า มีความดี และมีความหมายในตนเอง ดังนั้นการนำวิญญาณของผู้อื่นมาใช้เพื่อประโยชน์

อะไรก็ตามต้องสำนึกเสมอว่าผู้อื่นได้มอบวิญญานของเขาเพื่อประโยชน์ของเรา เพื่อการมีชีวิตอยู่
ของเรา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved